

Adolf Hitler, nazismen och ondskans vardagliga charm

FILM

Der Untergang

Regi: Oliver Hirschbiegel

Manus: Bernd Eichinger

Skådespelare: Bruno Ganz, Alexandra Maria Lara, Juliane Köhler, Heino Ferch, Ulrich Noethen, Ulrich Matthes, Corinna Harfouch, Michael Mendl

Produktion: Constantin Film

Den tyska filmen *Der Untergang* är en tysk storsatsning som kommer till Sverige inom kort. Den visar Hitlers sista veckor i bunkern, och har för första gången visat Hitler som en människa och inte som ett odjur. Den väcker starka känslor. Här är vad den väckt i mig:

Det måste ha varit helt underbart att vara nazist. Jag har inte förstått det förut. Att in i slutet vara så hängiven en idé om folklig samhörighet. Pliktuppfyllelse och självupoffring gör inte bara en själv till en bättre människa. Genom att förinta sina mindervärdiga fiender förbättrar man mänskligheten för evigt.

Och vilken fin människa Hitler var. Konstintresserad som få: hans privata konstsamling omfattade mer än 5 000 verk, och han hade ett enastående intresse för arkitektur. Vilken bragd av Albert Speer som lyckas tolka Hitlers visioner för en ny människas Berlin i deras gemensamma modellbyggen.

Ett Tyskland behärskat av vegetarianer? Inte riktigt. Om Hitler avstod från att äta kött i slutet av sitt liv berodde detta på hans svåra magsjukdomar. Och att tänka på nazisterna som paladiner för djurrättigheterna verkar minst sagt absurt.

Däremot är jag omtumlad efter att ha sett filmen *Undergången* av Bernd Eichinger. Det är en tysk storsatsning med en budget på över 15 miljoner euro.

Filmen skildrar de sista veckorna i det omringade Berlin, strax före Hitlers självmord. Förutom Bruno Ganz fantastiska rolltolkning som Hitler är det svårt att ta fram några andra skådespelare. Det märks att det är en elit av tyska skådespelare som medverkar och gör sitt yttersta.

Goebbels och hans fru vägrar att fly från Berlin och dödar inte bara sig själva utan även sina sex barn – som de inte vill ska växa upp utan Hitler och nazismen.

De spelas av Ulrich Matthes och Corinna Harfouch som så övertygande gestaltar det gränspsykotiska sammanbrottet och barnamorden, så att jag ryser även efteråt inför

Ett porträtt av Hitler som människa visar kanske att en person som han hade kunnat finnas var som helst.

BILD: CONSTANTIN FILM

skådespelarnas bilder på internet. Dödar sina fienders barn, det gör människor varje vecka i Palestina på båda sidor. Att döda sina egna barn, så som Goebbels, är värre än den palestinska självmordsbombarens eller israeliska helikopterpilotens "självförsvar".

Det som är skrämmande bra med filmen *Undergången* är att den visar fanatismens slutstadium. Lydnaden in i döden, fanatismen när gamla män skjuts på gatorna för att de inte vill kämpa.

Samtidigt, genom att visa Hitler som människa, en hänsynsfull vegetarian, öppnar filmen möjligheten för en ideologisk och moralisk självrannsakan.

Självupoffring, plikt känsla, ansvarstagande blir fantasi hos nazisterna vars mål var att skapa en ny människa. – Vad är det då för skugga mina drömmar gör att jag bär med mig? Jag är skakad över att inse vad jag kunde ha varit.

Filmen *Undergången* tar fram det mänskliga hos nazisterna. Den startar starka och svårarbetade känslor som leder till att man vill ta reda på mer. Vad är det som gör nazismen så "fascinerande" stark? Vad är det som gör den så farlig?

Att stoppa nynazismen, tror jag, kräver både självrannsakan och ett kritiskt tänkande, samt en historisk medvetenhet. Allt detta kan kanske hjälpa tillräckligt mot ideologisk blindhet. Jag hoppas att så många som möjligt ser filmen, särskilt i dessa tider, då det gäller att bemöta de framväxande nynazistiska rörelserna med argument.

Der Untergang kommer att gå till filmhistorien som en av de få tyska efterkrigsfilmer som skildrat Hitler som en "vanlig" män-

niska. Den är en del i den kulturella våg av berättelser från barnbarnen till nazisterna som upptäcker att deras far- och morföräldrar var människor. Vänstern, antifascisterna och därmed jag själv har tyvärr gjort sig själva och sin sak en björntjänst, när vi har demoniserat motståndarna. Längre har intellektuella funnits som Hanna Arendt och Zygmunt Bauman som visat oss hur "naziodjuren" inte bara var människor utan det värsta av allt – var både förnuftiga och moderna människor.

Alltså produkter av den modernitet som börjar med renessans och humanism och fortsätter med kolonialism fram till romantismens drömvärld. *Der Untergang* gestaltar det så att man kan uppleva det känslomässigt, och jag menar att den står i samma kritiska tradition som Bauman och Arendt. Det finns invändningar mot filmens kammarspelsartade berättande om de sista dagarna i Rikskansliet och Hitlers bunker. Men den ger ändå en bild av dessa hängivna människor, den europeiska elit som slutligen väljer att gå under, trots att det fanns många andra sätt att avsluta kriget.

Filmen visar även hur det tyska folket var ett av krigets offer. De lät sig slaktas av sin statsbärande elit och övertygelse. Efter filmen förstår jag bättre den tyska skepticismen mot allt statligt. Det finns en fara med tvärsäkerhet och "självklara" ställningstaganden, som kan få en att glida in i fanatism och intolerans. Det bästa vapnet mot tvärsäkerhet är ett oupphörligt frågande och ifrågasättande. Så ser jag det, och därmed ser jag även filmen *Der Untergang* som en utmaning och ett vapen mot det som kan bli den nya tidens nazism. Både utom och inom oss själva.

Andreas Altermann